

Отримано: 19 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 9 жовтня 2017 р.

e-mail: fa.tarjome@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-299-302

Ющенко І. О. Основні тенденції термінотворення кримінальної термінології сучасної перської мови / І. О. Ющенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острогор : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 299–302.

УДК: 811.222.1'373

Ірина Олександрівна Ющенко,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ПЕРСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються типи термінотворення, характерні для кримінальної термінології сучасної перської мови такі як: термінологізація, термінологічна деривація, калькування та запозичення. Визначено провідні типи калькування: калькування термінологічних сполучень, семантичні та словотвірні кальки. Проаналізовано та перекладено 294 терміна та терміносполучень, створено діаграми для унаочнення результатів дослідження.

Ключові слова: кримінальна терміносистема, термінотворення, сучасна перська мова.

Ірина Александровна Ющенко,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, г. Киев

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТЕРМИНООБРАЗОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена основным типам терминологического образования терминосистемы уголовного права современного персидского языка, таким как: терминологизация, терминологическая деривация, калькирование и заимствование. Определены преобладающие типы калькирования: калькирование терминологических сочетаний, семантические и словообразовательные кальки. Проанализировано и переведено 294 термина и терминологических словосочетаний, созданы диаграммы для демонстрации пропорциональных соотношений результатов исследования.

Ключевые слова: уголовная терминосистема, терминологическое образование, современный персидский язык.

Iryna Yushchenko,

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TERM FORMATION KEY TENDENCIES OF THE CRIMINAL TERMINOLOGY IN MODERN PERSIAN LANGUAGE

The article is dedicated to the types of term creation processes represented in the criminal terminology of modern Persian language such as: terminologization, terminological derivation, calques and borrowings. Proceeding from the fact that legal terminology is an important subsystem within the general lexical system, and is in a state of constant updating and improvement, according to the intensification of integration processes over the last few centuries in the framework of the establishment of common legal standards, there is a need to streamline and standardize the legal terminology system. Legal terminology is a new direction in the study of the terminology of the legal language foundation, which develops the general theoretical question of the term, terminology, terminology of law. The topicality of our research is determined by the fact that there were no researches in the field of criminal terminology. The purpose of the study is to determine the theoretical and methodological models of the study of terminology of legal terms. In the course of the study was determined that terminological derivation, calques and borrowing are the leading means of word formation in the criminal terminology of the modern Persian language. Most of the calques were derived from English words and phrases, borrowings are generated from Arabic language and such terms take under grammatical and phonetic adaptation. Borrowings are predominantly nouns. Along with the Arabic terms in the Persian legal terminology, there are actually Persian equivalents

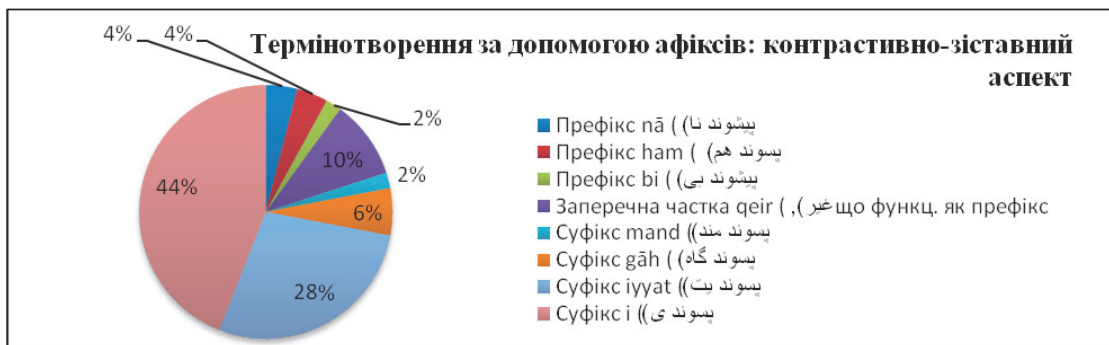
Key words: modern Persian language, criminal terminology, legal terminology, term creation processes.

Досліджуючи новітні тенденції термінотворення кримінальної термінології, у поле зору впадають такі засоби творення термінів, як термінологізація, термінологічна деривація та термінологічні сполучення, калькування, а також запозичення з інших мов.

Термінологізація на сучасному етапі вважається найбільш продуктивним способом творення термінів. Головними засобами термінологізації вважаються метафора та метонімія. Л. С. Пейсиков зазначає, що термін виникає зазвичай внаслідок образного переносного використання відповідного слова [6], тоді як Г. Г. Наджафов вважає такий спосіб семантичним, при якому слова набувають нових термінологічних значень на основі суміжності понять та схожості функцій [4]. Загалом до термінів, утворених в процесі термінологізації відносять наступні категорії слів: слова загальноновживаної лексики, квазі-терміни, професійні просторіччя, номенклатурні одиниці, власні імені, терміни з інших терміносистем. Наразі в лінгвістиці спостерігається й так званий процес «транстермінологізації», який полягає у переході термінів з однієї терміносистеми до іншої. Використання також термінів однієї терміносистеми в іншій є різновидом транс термінологізації. Прикладом утворення термінів шляхом термінологізації, на основі слів, опрацьованих на матеріалі Кримінально-процесуального кодексу ІРІ, можна назвати наступні: *دندورب* – кримінальна справа. Загальноновживане слово, в перській мові означає «папка», також є уособленням суміжності та перенесення понять; *دندارفن لولس* – одиночна камера. Аналогічний приклад транспозиції та калькування за зовнішньою подібністю; *دندبتس* – наручники. Даний термін має схожі ознаки, що й однойменний «браслет» в перській мові; *اوعد طوقس* – припинення спорів. Фактично означає «падіння спору», метафорично вмотивований термін; *سربزاب* – слідчий. Власне особа, «що заново питає» та інші.

Наступним засобом термінотворення, який досить яскраво виражений в кримінальній термінології, є **термінологічна деривація**. На думку Л.Ю. Буянової, саме цей тип термінотворення є доміантним при вивченні терміносистем. Зазвичай термінотворення та деривація виступають контекстуальними синонімами, оскільки термінотворення відображає частину спільного поняття та процесу деривації. Розглядаючи термінологічну деривацію як засіб термінотворення, слід зупинитися на її п'яти різновидах: *афіксації, напівафіксації, словоскладання, транспозиції та лексикалізації словосполучень і речень*. *Афіксація* – є таким різновидом термінологічної деривації, де терміни утворюються за допомогою спеціальних афіксів. Беручи до уваги терміни, з'ясуємо за допомогою яких афіксів вони утворені:

1) *Префікс nā* (ان دنوشیپ) – поєднується з іменниками, прикметниками, дієприкметник, основами дієслів теперішнього та минулого часів [6, с. 233]. Як приклад: غلابان (незріла особа), نى عمان تى نوس (невизначений умисел). 2) *Префікс ham* (مه دنوشیپ) – поєднується з іменниками і власне утворює нові іменники та прикметники, що мають значення сумісництва [3]: یتس دم (злочинницька співучасть), یتس دم بیه قوقح (солідарні права). 3) *Префікс bi* (یب دنوشیپ) – в поєднанні з іменними частинами, як правило утворює прикметники, що позначають відсутність певних якостей або ознак. На даному етапі дослідження виявлено лише один термін – یفرطیب (нейтралітет). 4) Арабська заперечна частка *qeir* (ریغ) у функціонуванні як префікс, простежується у таких термінах: یتس دم ریغ (ненавмисно), یتس دم ریغ قوقح (незаконний арешт або незаконне утримання під вартою), یتس دم ریغ نوز اب ناملسم نوز اب ناملسم ریغ یاز (перелюб вчинений не мусульманином з мусульманкою), یتس دم ریغ یرغ گرم (не природня смерть). 5) Суфікс *mand* (دم دنوشیپ) – поєднується з власне перськими та запозиченими основами, утворюючи прикметники зі значенням наявності певної якості чи статусу. З-поміж наведених термінів виявлено один термін: یتس دم دنم مرمب (скористатися правом). 6) Суфікс *gāh* (هگ دنوشیپ) – разом з іменними частинами утворює іменники на позначення місця, установ, закладів. Наприклад: هاگتس اذباب (місце попереднього ув'язнення), هاگتس اذباب (в'язниця). 7) Суфікс *iyyat* (تئى دنوشیپ) спершу був запозичений з арабської мови відповідно з арабськими основами. Цей суфікс, як правило, утворює абстрактні іменники. Виходячи з виявлених термінів, маємо такі: صاخشا ینامسج تى مامت هیلع میارج (злочини проти фізичної недоторканності особи), صاخشا ینامسج (злочини проти волі честі та гідності), صاخشا ینامسج (злочини проти національної та громадської безпеки), یتس دم ریغ (ступінь тяжкості злочину), صاخشا ینامسج (злочини проти власності), صاخشا ینامسج (прощання проступків, реалія), صاخشا ینامسج (меж відповідальності), صاخشا ینامسج (злочин проти гідності, зневага), صاخشا ینامسج (взаємна згода сторін), صاخشا ینامسج (встановлення особи), صاخشا ینامسج (компетентність суду), صاخشا ینامسج (дотримання прав звинуваченого), صاخشا ینامسج (причинно-наслідковий зв'язок), صاخشا ینامسج (територіальна цілісність). 8) Суфікс *i* (ی دنوشیپ) – в сучасній перській мові від прикметників та іменників утворює абстрактні іменники. Переважна кількість опрацьованих термінів за своїм типом термінотворення належать саме до цього типу. Серед виявлених термінів варто зазначити наступні: یتس دم سرداد (судове слідство, судовий процес), یتس دم سرداد (завершення провадження по справі), یتس دم سرداد (пред'явлення позову), یتس دم سرداد (правосуддя), یتس دم سرداد (вимагання), یتس دم سرداد (грубе порушення людських прав), یتس دم سرداد (Міністерство внутрішніх справ), یتس دم سرداد (злочин проти фізичної свободи особи), یتس دم سرداد (крадіжка), یتس دم سرداد (викрадення), یتس دم سرداد (дослідження фактів), یتس دم سرداد (дослідження, огляд місця злочину), یتس دم سرداد (позивач, потерпілий), یتس دم سرداد (об'єкт розслідування), یتس دم سرداد (судове слідство), یتس دم سرداد (пенітенціарний), یتس دم سرداد (Кримінально-процесуальний кодекс), یتس دم سرداد (жіночі гомосексуальні стосунки), یتس دم سرداد (сутенерство), یتس دم سرداد (дискримінація), یتس دم سرداد (розпустник), یتس دم سرداد (поліцейський відділок), یتس دم سرداد (утримання під вартою, арешт).

Напівафіксація – поєднання дієслівних напівафіксів (основи теперішнього часу – ОТЧ) з іменною чи дієслівною основою. З опрацьованих термінів кримінального права, вдалося виокремити такі: هاگتس اذباب (слідчий (судовий) слідчий (судовий) слідчий (судовий) слідчий), هاگتس اذباب (заступник голови суду), هاگتس اذباب (прокурор), هاگتس اذباب (суддя), هاگتس اذباب (слідчий ізолятор), هاگتس اذباب (позивач), هاگتس اذباب (затримувати), هاگتس اذباب (помічник прокурора), هاگتس اذباب (наручники). Варто зауважити, що для перської юридичної термінології характерним явищем є також використання напівафіксу арабського походження зі значенням той, що володіє чимось – یتس (zi). До цієї підгрупи відносимо такі терміни: یتس (злочин скоєний особою з корисливих цілей), یتس (відповідні причетні особи до кримінального злочину). *Транспозиція*, як тип безафіксального словотворення, по суті є перенесенням однієї частини мови в іншу, або використання певного слова у функції іншої частини мови. Розрізняють два типи транспозиції: неповну або синтаксичну та повну або морфологічну. Засобом транспозиції є афіксація та конверсія. Розрізнення морфологічної та синтаксичної конверсії при транспозиції – одна зі складних проблем лінгвістичного аналізу. Наразі вдалося виокремити єдиний випадок проявлення транспозиції в терміні یتس (судове засідання). *Словоскладання* є провідним засобом термінотворення в сучасній перській мові. Являє собою продуктивний тип творення лексики, що ґрунтується на поєднанні іменних та дієслівних основ. До цього виду термінотворення слід віднести такі терміни: یتس (кодекс), یتس (процедура повернення), یتس (екстрадиція), یتس (потерпілий), یتس (потерпілий), یتس (особа, яка програла у суді), یتس (особа, скаргу якої було задоволено), یتس (суд), یتس (депортація). Композиція характерна для індоєвропей-

ських мов, зокрема, прадавніх індоєвропейських мов. Стрімкий ріст кількості багатоконпонентних композитів спричинений потребою в нових термінах. З погляду словотвору, безпосередні складники трикомпонентів можуть бути представлені простими, похідними або складними іменниками різних словотвірних типів, тобто безпосередніми складниками може бути коренева основа, основа, утворена внаслідок конверсії або імпліцитного словотворення, суфіксальна, префіксальна або суфіксально-префіксальна основа, а також складне або складнопохідне слово. *Лексикалізація* словосполучень та речень або лексико-семантичний спосіб творення термінів, по суті є творенням слів шляхом зрощення в одному слові двох чи більше лексичних одиниць. Відноситься до непродуктивного способу творення. При такому словотворенні словосполучення застигає у своїй формі, а флексія фіксується, перетворюється на суфікс. Таким чином новоутворений термін характеризується цільнооформленістю. Засновник теорії лексикалізації О.О. Реформатский розглядав цей процес на прикладі словосполучень. Лексикалізованими він називав невідільні словосполучення, що прагнуть стати одним словом, але ще не втратили форми словосполучення. У реченні такі лексикалізовані словосполучення є одним членом речення. Оскільки лексикалізовані словосполучення за походженням тісно пов'язані з умовами місця і часу, з яким-небудь конкретним випадком, то вони в кожній мові індивідуальні, своєрідні і буквально не перекладаються. Тому їх називають ідіомами [7]. Визначаючи кількість термінів, утворених за допомогою названого способу термінотворення, наразі маємо такі результати: *ی کلم ل خاد* (незаконне проникнення), *عابتال جزال* (необхідний, обов'язковий).

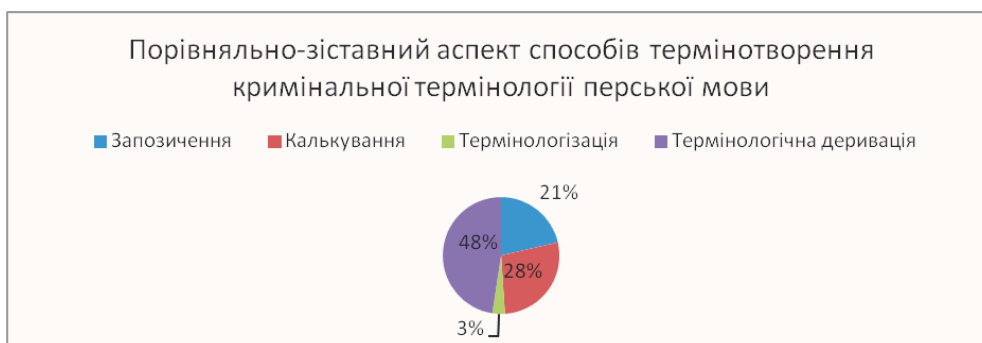

Калькування є як правило способом творення термінів, що позначають нові поняття, які не мали місця до недавніх пір. О.М. Сотова зазначає, що способи калькування варіюються від транслітерації аббревіатур до перекладу найбільш уживаних розмовних назв. При перекладі термінів-кальок існують деякі труднощі, вмотивовані тим, що варіанти перекладів термінів-неологізмів або неповних кальок, можуть не збігатися, адже їх значення здатне змінюватися відповідно до контекстів [8]. Загалом калькування є результатом взаємодії двох мов, а «джерелом кальок є мовна практика білінгвів. Кальки з'являються внаслідок буквального перекладу та проникають до мови непомітно та швидко розповсюджуються». Калькування є виправданим під час перекладу термінологічних словосполучень, як наприклад: 1) Кримінально-процесуальний кодекс – Code of Criminal procedure – *ی سیرداد نی آی*; 2) злочин проти власності – crime (offence) against property – *لام هیلع مرج*; 3) злочин проти людини – crime against the person – *صخش هیلع مرج*; 4) расові чистки – ethnic cleaning – *دباژن هیفصت*; 5) расова дискримінація – racial discrimination – *دباژن ضعیعبت*; 6) права людини – human rights – *رشب قوقح*; 7) судовий перегляд – judicial review – *یاضق رظن دیدجت*; 8) довічне ув'язнення – life imprisonment – *دبا سبج*; 9) кримінальний суд – criminal court – *ماگداد*; 10) колегія суддів Судової палати – trial jury – *فصنم تیئی ه*; 11) одиночна камера – single-selling – *یدارفن لولس*; 12) досудове затримання – pre-trial detention – *مکاحم زالیبق فیقوت*.

Термінологічні словосполучення посідають провідне місце у кримінальній термінології, вони переважають з-посеред числа інших термінів, відтак, аналіз їх на предмет калькування з наведенням відповідників як англійською так і українською мовами, є виправданим, адже підтверджує існування саме такого типу кальок у перській мові. Юридичні терміни, що в результаті калькування в перській мові входять до складу термінологічного словосполучення, є досить поширеним явищем. На даному етапі можна виокремити такі терміни кримінального права: 1) судовий процес – litigation – *یسیرداد مدن یارف*; 2) згвалтування – rape – *یسنج زواجت*; 3) ув'язнення – imprisonment – *یدازا بل اس*; 4) слідство – search – *یسررب*; 5) взаємозалежність – interdependence – *لباقتم یگتسبابو*; 6) недискримінація – nondiscrimination – *ضعیعبت مدع لصا*; 7) індивідуальність – individualism – *درف تل اصا*; 8) непогашений – imprescriptibility – *درف تل اصا*; 9) кодифікація – codification – *نیناوق نیودت*; 10) територіальна цілісність – territorial integrity – *یضرا تیمامت*; 11) судова медицина, судово-медична експертиза – forensics – *ینوناق یکشزب*. Терміни, що відображають зворотній процес калькування – при перекладі термінологічного словосполучення у перській мові на позначення певного поняття з'являється один термін: 1) зняття обвинувачення – withdrawal of prosecution – *تءارب*; 2) помічник прокурора – assistant prosecutor – *رایداد*; 3) прокурор – attorney general – *نانتیسداد*; 4) раніше судимий – previously convicted – *قءباسءوس*. Семантична калька виникає під дією семантики прототипу і по суті демонструє абсолютно нове значення, якого набуває перське слово. До такого типу кальок слід віднести такі терміни: 1) затягнення процесу – *ندنش ینالوط*; 2) кримінальна справа – *مدنورپ*; 3) вирок суду – *هجیتن*; 4) утримання правоохоронними органами під час слідства – *فیقوت*; 5) розкриття злочину – *مرج فشک*; 6) дискримінація – *یدرانگ قرف*; 7) розкаяння у вчиненні злочину – *هعبوت*; 8) судові засідання – *مسالج* або *تسشن*. Словотвірні кальки також мають своє місце у процесі термінотворення перської мови. За своєю суттю кальки такого типу утворюють нові слова внаслідок по морфемного перекладу певного слова з однієї мови на іншу. При цьому калька не отожднюється з запозиченим словом, адже складається з морфем перської мови. Такі терміни та термінологічні словосполучення унаочнюють даний тип термінотворення: 1) огляд місця злочину – examination of the crime scene – *ی یاج زا سیرزاب*; 2) потерпілий – injured – *دیدی نایز*; 3) слідчий, дізнавач – investigator – *سررپزاب*; 4) безпрецедентний – sui genesis (лат.) – *ریظن یب*; 5) викрадення – kidnapping – *ییابرد مدأ*.

Запозиченням називають перенесення звукової форми та форми значення, тоді як калька – є уособленням запозичення значення, де зовнішня форма повністю залежить від вихідної мови. Л.П. Єфремов стверджує, що кальки не є різновидом запозичення, оскільки кальки виникають в результаті перекладу і по суті є наслідками перекладу. В.В. Иванов, І.П. Наркевич, не поділяють цієї точки зору, розглядаючи кальки як запозичення внутрішньої форми, вважаючи, що внутрішня форма може укорінитися у вихідній мові. Зважаючи на те, що предметом даного дослідження не було визначення конкретних типів запозичення, тому вибірка кримінальної термінології проводитиметься лише узагальнено. Відтак, до запозичень з арабської мови відносимо наступні терміни та термінологічні словосполучення: 1) злочин – *جرم*; 2) відплата шляхом фізичного покарання – *صاصق*; 3) ненавмисно – *مدعریغ*; 4) «принцип п'ятириці» – *مسوخ حلاصم*; 5) злочин проти потомства – *لسن هیلع جرم*; 6) умисел – *تین عوس*; 7) обдуманий (про умисел) – *مراج*; 8) визначений (умисел) – *نیع*; 9) зізнання – *رارقا*; 10) свідчення – *تداهش*; 11) відмова від надання свідчень – *رارقا ضراعت*; 12) амністія – *وفع*; 13) позбавлення волі – *سبح*; 14) грубе порушення людських прав – *ش حاف یطخت*; 15) насильне заволодіння житлом – *ین اودع فرصت*; 16) пограбування – *تقورس*; 17) зґвалтування – *غورشم*; 22) обвинування – *ریسفت*; 21) законний – *مراج*; 18) вбивство – *لتیق*; 19) понівечення – *جرم*; 20) тлумачення права – *شوش*; 26) побиття камінням – *مجرم*; 23) свідок – *دهاش*; 24) позов – *تایاکش*; 25) злочин скоєний через хіть – *شوش*; 26) побиття камінням – *مجرم*; 27) содомія – *طاول*; 28) перелюб – *انز*; 29) сутенерство – *یداوق*; 30) статевозріла особа – *غلاب*; 31) страта – *مادعا*.

Отже, досліджуючи термінотворення кримінальної лексики перської мови, з-поміж механізмів мовної інтерференції, можна виокремити термінологічну деривацію, запозичення та калькування. Прості слова можуть переноситися з однієї мови в іншу з деякими семантичними розширеннями, тоді як складні слова переносяться у змінній формі, або ж відтворюються у формі кальки чи гібридних зрощень. Аналізуючи отримані результати, можна стверджувати, що у перській термінотвірчій традиції спостерігається превалювання явища калькування над запозиченням, адже калькування вважається домінантним способом творення терміносполучень, які переважно включають компоненті слова, створені на основі термінологічної деривації.

Література:

1. Анисимова А. Г. Теория и практика перевода терминов гуманитарных и общественно-политических наук : [монография] / А. Г. Анисимова. – М. : Университетская книга, 2008. – 238 с.
2. Загальна характеристика способів словотворення сучасної перської військової термінології [Електронний ресурс] / Н. Акульшина // *Studia linguistica*. – 2012. – Вип. 6 (1). – С. 47–53. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Stling_2012_6\(1\)_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Stling_2012_6(1)_10.pdf)
3. Иванов В. Б. Учебник персидского языка. Часть II: учеб. [для студентов 2-го курса востоковедных факультетов высших учебных заведений] / В.Б. Иванов, Е.Л. Гладкова. – М.: Филоматис, 2004. – 320 с.
4. Наджафов Г. Г. Проблемы терминологии современного персидского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.08. «Иранские языки» / Г. Г. Наджафов. – М. – 1976. – 29 с.
5. Пейсиков Л. С. Очерки по словообразованию персидского языка: [учеб. пособие] / Л. С. Пейсиков. – М. : изд. МГУ, 1973. – 199 с.
6. Сотова О. М. Основные структурно-семантические особенности терминообразования в современном персидском языке : автореф. дис.... канд. филол. наук : спец. 10. 02.22 «Языки народов зарубежных стран Европы, Азии, Африки, аборигенов Америки и Австралии» / О. М. Сотова. – М., 2008 – 19 с.
7. ص ۳۳۷ – ۱۳۷۷، نارمت. – یسراف نابیز اادانص و گنهرف. یرجاه نیدل اءایض.
8. یسانش حلطصا و ینیز گنہزاو متشر. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mehrnews.com/news/1473962>